

6. ІР НБУВ. – Ф. III. – Од.зб. 6980.
7. ІР НБУВ. – Ф. III. – Од.зб. 6974.
8. ІР НБУВ. – Ф. III. – Од.зб. 6975.
9. Южнорусский город в начале текущего столетия (Из “Дневных записок” А.С. Пишчевича) // Киевская Старина. – 1886. – Т.14. – № 1. – С. 173 – 183.
10. Бугские козаки и украинские уланы (Заметки А.С.Пишчевича) / Киевская Старина. – 1886. – Т. 14. – № 2. – С. 387 – 394.
11. Н.И. Чума в северной части Херсонской губернии 1813 г. // Киевская Старина. – 1885. – Т. 12. – № 5. – С. 153 – 163.
12. Ястребов В. Гайдамацкий бандурист // Киевская Старина. – 1886. – Т. 16. – № 10. – С. 379 – 388.
13. Ястребов В. Гайдамацкая песня // Киевская Старина. – 1886. – Т. 16. – № 10. – С. 379 – 388.
14. Очаковская зима по рассказам современников // Киевская Старина. – 1884. – № 8. – С. 731 – 732.
15. Ястребов В. Двадцатипятилетие Херсонских Епархиальных Ведомостей // Киевская Старина. – 1885. – Т. 13. – № 10. – С. 342 – 350.
16. Ястребов В. “Херсонские Губернские Ведомости” (1839 – 1888) // Киевская старина. – 1892. – № 3. – С. 516 – 534.
17. Ястребов В. К библиографии малорусских сказок // Киевская Старина. – 1895. – Т. 49. – № 5. – с. 51 – 58.
18. Эварницкий Д.И. По поводу рецензии книги “Вольности запорожских козаков” // Киевская Старина. – 1891. – Т. 33. – № 4 – С. 174 – 177.
19. Ястребов В. Ответ Д. И. Эварницкому // Киевская старина. – 1891. – № 4. – С. 177 – 180.
20. В.Я. Опыт указателя книг и статей, относящихся к Херсонской губернии. Составил А.П. Леонтьев. Херсон. 1890. // Киевская Старина. – 1891. – Т. 32. – № 1. – С. 194 – 196.
21. Леонтьев А. Ответ моему рецензенту // Киевская Старина. – 1891. – Т. 34. – № 8. – С. 352 – 356.
22. Х.Я[шуржинский]. Материалы по этнографии Новороссийского края, собранные в Елисаветградском и Александрийском уездах Херсонской губернии В.Н. Ястребовым. Одесса, 1894. // Киевская Старина. – 1894. – Т. 46. – № 7. – С. 127.
23. Руденко Н.В. Листи В. Ястребова до Ф. Вовка // Південна Україна XVIII–XIX ст. – Запоріжжя, 2000. – № 1 (7). – С. 31 – 65.
24. Сумцов Н.Ф. Современная малорусская этнография: В.Н. Ястребов. // Киевская Старина. – 1895. – Т. 49. – № 5. – с. 186 – 198.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Собчук Ольга Володимирівна – провідний бібліотекар відділу рідкісних та цінних видань обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського.

Наукові інтереси: вивчення життя, діяльності й наукової спадщини В.М. Ястребова.

УДК 94 (497.1) “190”:070

ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ В СЕРБІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. У ВИСВІТЛЕННІ КИЇВСЬКОЇ ТА ОДЕСЬКОЇ ГАЗЕТНОЇ ПЕРІОДИКИ

Світлана ЧЕРНІК (Кіровоград)

У статті на основі матеріалів київської та одеської газетної періодики початку ХХ ст. розкриваються основні події в Сербській державі, яка після політичної кризи кінця 80-х – початку 90-х рр. ХІХ ст. опинилася в досить складному становищі. Висвітлено умови прийняття Конституції (Статуту) Сербії 1901 р., її зміст та значення

Ключові слова: Сербія, газетна періодика України, Конституція Сербії, король Олександр Обренович.

В статье на основе материалов киевской и одесской газетной периодики начала ХХ в. раскрываются основные события в Сербском государстве, которое после политического кризиса конца 80-х – начала 90-х гг. ХІХ в. оказалось в достаточно сложном положении. Освещено условия принятия Конституции (Устава) Сербии 1901 г., её содержание и значение

Ключевые слова: Сербия, газетная периодика Украины, Конституция Сербии, король Александр Обренович.

The article deals with the basic events in the Kingdom of Serbia which was in strained circumstances after it had faced political crisis of the late 1880s – early 1890s. The content, meaning, and adoption procedure of the Constitution of Serbia of 1901 has been covered. Kyiv and Odesa newspapers reports of the early 20th century have been used as sources.

Keywords: Serbia, newspapers of Ukraine, Constitution of Serbia, King Aleksandar Obrenović.

Газетна періодика України початку ХХ ст. є вагомим і невичерпним історичним джерелом, яке дає можливість більш повно й детально розкрити тогочасні події. Разом з тим газети оперативної та динамічної відстежують зміни в оцінці тієї ситуації, що склалася в суспільстві.

Цензурні обмеження в Російській імперії стримували кореспондентів вільно висловлювати свої думки, однак це не заважало їм давати характеристику найбільш резонансним подіям. Історична спільність українського та сербського народів виявлялася в підвищеному інтересі до долі один одного. Таке ставлення відбилося в намаганні української громадськості більше знати про політичну ситуацію в молодій незалежній державі Сербії на початку ХХ ст. Саме газетна періодика, яка видавалася на українських землях, що входили до складу Російської імперії, намагалася досить повно розкривати стан справу Сербській державі в зазначений період.

Події в Сербії на початку ХХ ст. крізь призму газетних видань України майже не досліджувалися у вітчизняній історіографії. Окремі аспекти цієї проблеми у своїх працях вивчали вчені О.В. Павлюченко [1], С.І. Данченко [2], Я.В. Вишняков [3], К.В. Никифоров [4] та інші. Оцінюючи політичну ситуацію в Сербії на початку ХХ ст., історики прийшли до висновку, що саме прийняття Конституції 1901 року стало одним з факторів для її загострення. Недалекоглядна політика сербського короля Олександра Обреновича призвела до роздратування сербського суспільства та навіть здійснення державного перевороту 1903 року. Відомий російський історик Я.В. Вишняков проголошення Конституції 1901 року розглядає як останню спробу компромісу лідерів основних політичних партій та короля Олександра [3]. Однак вищезазначені вчені лише частково використовували у своїх працях матеріали газетних видань України. У зв'язку з цим метою нашої статті є аналіз кореспондентських публікацій одних з найвпливовіших тогочасних київських та одеських газет, у яких розкривалися події політичного життя Сербської держави початку ХХ ст.

Кризова ситуація в Сербії на початку ХХ ст. стала результатом низки заходів, здійснених сербською владою у 80-х – 90-х рр. ХІХ ст. Дослідження публікацій у газетних виданнях України в другій половині 90-х років ХІХ ст. дає підстави стверджувати, що українська громадськість мала можливість стежити за подіями в Сербії. Хоча розміщені на сторінках газет повідомлення були переважно фактологічного характеру, що, на наше переконання, пояснювалося погіршенням офіційних відносин з Росією. Опрацьовані матеріали преси свідчать, що наступний період – 1895 – 1900 рр. – у Сербській державі характеризувався періодичним загостренням або послабленням політичної кризи. За інформацією газет “Киевлянин” й “Одесские новости”, нестабільність у Сербії була викликана постійними змінами в міністерстві [5, с. 2; 6, с. 2] та значними фінансовими труднощами [7, с. 2]. У суспільному житті відбувалося зменшення впливу радикалів і посилення позицій напредняків (прогресистів) [8, с. 2]. Усе це супроводжувалося масовими демонстраціями, виступами [9, с. 3] й численними арештами представників радикальної партії [10, с. 3]. У Сербії з 1897 року простежується посилення реакції режиму. Замах на короля Мілана в червні 1899 році влада використала як привід для жорстокої розправи над радикалами [11, с. 3]. Окрім цього, у Сербії непопулярним серед сербського суспільства було одруження 1900 року короля Олександра зі значно старшою за нього Драгою Машин, відомою інтриганкою при дворі королеви Наталії [12, с. 1]. За умов масового невдоволення діями сербської влади основою забезпечення абсолютної влади в Сербії стала армія на чолі з Міланом Обреновичем, яка поступово набувала політичного впливу в державі та ставала окремою керованою структурою. Отже, у Сербії поступово за підтримки військових установилася диктатура Обреновичів.

У зовнішній політиці Сербії другої половини 90-х рр. ХІХ ст. відбулися зміни. У зв'язку з поверненням экс-короля до країни значно погіршилися офіційні російсько-сербські відносини. Правлячі кола Російської імперії відкрито заявили про своє незадоволення діями сербської влади [13, с. 2], що частково позначилося на зменшенні культурних контактів між сербами та українцями. Натомість Сербія знову повернулася до проавстрійської політики. Газетна війна з Австрією [14, с. 2] та конфлікт з Віднем у жовтні 1893 року через заяву австро-угорського посла в Белграді барона Теммеля проти панування радикалів у Сербії [15, с. 2] стали лише приводами до відновлення дипломатичних відносин з Австро-Угорщиною.

Таким чином, із середини 90-х рр. ХІХ ст. назрівало загальне невдоволення сербської громадськості військово-бюрократичним режимом Обреновичів, яке посилювалося фінансовими негараздами та супроводжувалося масовими протестами. Газетна преса України оперативно інформувати про перебіг подій у Сербії, хоча порівняно менше, ніж у попередні роки, у зв'язку з погіршенням міждержавних російсько-сербських відносин.

Початок ХХ ст. для Сербії ознаменувався перебиранням усієї повноти монархічної влади королем Олександром Обреновичем у зв'язку зі смертю в лютому 1901 року його батька Мілана. Події, які розгорнулися в балканській державі, знову привернули увагу газетних видань України. Серед них слід виокремити газети “Киевлянин”, “Киевская газета” й “Одесский листок”, які досить детально інформували пересічних українців про “сербські справи”. У цей період преса активно писала про поширення в Сербії антидинастичної пропаганди. Зокрема, серед сербів розповсюджувалися відповідні агітаційні листівки, які були надруковані військовим міністерством [16, с. 3]. “Киевская газета” відзначала, що популярність короля Олександра в армії була настільки низькою, що він не міг поїхати до Відня через імовірність військового перевороту [17, с. 4]. Ворожі настрої в державі підбурювалися прибічниками іншої сербської династії Карагеоргієвичів. Найімовірніший претендент на престол Сербії Петро Карагеоргієвич у розмові з женецьким кореспондентом закликав сербів звільнитися від “цієї династії, яка виродилася та завдала їм стільки сорому й ганьби” [18, с. 3]. Розуміючи всю небезпеку становища для правлячої династії король Олександр намагався відсторонитися від колишньої діяльності свого батька Мілана Обреновича. Так, в інтерв'ю одному з кореспондентів “Киевской газеты” сербський правитель говорив про політичні розбіжності з Міланом. “Режим, який підтримувався моїм батьком, здавався мені несумісним з демократичним духом сербського народу” [19, с. 3], – виправдовувався Олександр Обренович. Також він заявив про початок нової ери в Сербії, пов'язаної з реорганізацією державної влади згідно з прагненням народу [19, с. 3]. Отже, отримавши в спадок країну, яка була налаштована проти правлячої королівської династії, Олександр Обренович намагався виправити сформовану в сербському суспільстві неприязнь пом'якшенням режиму.

Для досягнення поставлених цілей та суспільно-політичної згоди 6 квітня 1901 року король Сербії Олександр здійснив конституційну реформу. Преса України повідомила про урочисте проголошення спеціальним рескриптом монарха нового Статуту без попереднього схвалення його парламентом [20, с. 2; 21, с. 2]. За інформацією “Киевской газеты”, сербський правитель покладав великі надії на Конституцію 1901 року. Він сподівався цим актом “досягнути рівноваги між народними правами й королівською владою” [22, с. 2]. У прокламації, надрукованій в газеті “Одесский листок”, Олександр Обренович наголошував, що Сербія “повинна по можливості швидше вирішити питання про свою внутрішню організацію, щоб мати змогу присвятити себе турботі про піднесення сільського господарства, поліпшенню фінансів, посиленню армії та виконанню своїх культурних задач” [21, с. 2].

Конституція (Статут) Сербії 1901 року, яка складалася з 14 розділів, проголошувала Сербське королівство спадковою конституційною монархією з Національним представництвом. У другому розділі визначався правовий статус короля. Він був главою держави, котрий наділявся всією повнотою державної влади. Його особа вважалася недоторканою. Король не міг бути представником іншої держави без попереднього схвалення народним представництвом. Монарх очолював виконавчу владу, призначав та звільняв з посади міністрів, затверджував закони (ст. 10). Король був верховним головнокомандуючим збройних сил Сербії, презентував державу на міжнародній арені та укладав від її імені договори (ст. 12, 13). Він мав право скликати чергові або позачергові засідання Народного представництва. Однак за свої дії монарх не відповідав [23].

Четвертий розділ Конституції 1901 року розкривав правовий статус представницького органу держави. Законодавча влада належала королю та Народному представництву, до складу якого входила Народна скупщина та Сенат. Право законодавчої ініціативи належало королю та парламенту (ст. 47). Депутати вважалися народними обранцями. Одна й та ж особа не могла займати місце в обох палатах представницького органу одночасно [23]. Відповідно, у Сербії на початку ХХ ст. в державному апараті поєднувалися демократичний орган – парламент, з консервативно-монархічним – сенатом. Скупщина складалася зі 130 представників, обраних сербським народом через таємні вибори на чотири роки. Депутатом міг стати громадянин Сербії, який користувався всіма громадянськими та політичними правами, постійно проживав на території держави, досяг 30-річного віку, умів читати й писати, сплачував не менше 60 динарів податку за рік (ст. 67) [23]. Сенат складався з 51 особи, до якого входили повнолітній спадкоємець престолу, архієпископ Белградський та єпископ Нішський. Окрім них, ще 30 членів, які становили більшість й призначалися королем, та 18 (по одному з кожного округу й

Белграда) обиралися на шість років (ст. 70, 71). Депутатом Сенату міг стати громадянин Сербії, який користувався всіма громадянськими та політичними правами, постійно проживав на території держави, досяг 40-річного віку, сплачував 200 динарів податку за рік (ст. 72) [23]. Газета “Киевлянин” зазначала, що “в новому сенаті згідно з напрацьованими постановами будуть засідати переважно люди з високим освітнім цензом і матеріально незалежні” [24, с. 2]. Відзначимо, що значне підвищення майнового цензу обмежувало політичні права сербів. Король Олександр мав підтримку переважної більшості сенаторів і хотів використати між сенатом і скупщиною протиріччя, які були неминучими через відсутність чіткого розмежування повноважень верхньої та нижньої палат парламенту. Окрім того, Конституція Сербії 1901 року скасувала скликання Великої народної скупщини, тобто Установчих зборів, що було порушенням загальноприйнятого в тогочасній Європі демократичного принципу. Разом з тим з членів Сенату королем створювалася Державна рада з 15 осіб. До її повноважень належало: розглядати скарги щодо порушення конституційних прав людини, рішень міністрів, надавати дозвіл на продаж нерухомого майна округів, общин та міст тощо (ст. 85). Правосуддя в Сербії за Конституцією 1901 року здійснюють суди, які проголошувалися незалежними (ст. 87) [23].

Особливе місце в Статуті займав третій розділ, присвячений правам і свободам сербських громадян. Стаття 25 встановлювала рівність усіх перед законом. Громадяни Сербії не могли мати дворянських титулів (ст. 25), їм гарантувалася особиста свобода (ст. 26), проголошувалася свобода совісті (ст. 33). Право голосу сербські громадяни отримували після досягнення 21 річного віку, сплати не менше 15 динарів податку на рік для обрання депутатів до Національної скупщини або 45 динарів – для обрання депутатів до Сенату [23]. Хоча статтями Статуту Сербії 1901 року встановлювалися основні демократичні свободи, водночас передбачалися обставини для їхнього обмеження, зокрема, у військовий час, при відкритті кримінальної справи тощо.

Після оприлюднення Конституції Сербії 1901 року в пресі України з’явилися перші оцінки цього документа. Так, кореспондент газети “Одесский листок” намагався проаналізувати зміст Статуту 1901 року. Статтю “Нова сербська конституція” він підписав криптонімом “Н.” [25, с. 2]. Є підстави вважати, що її авторство належить відомому письменнику та публіцисту О.В. Амфітеатрову, який аналогічно підписував свої матеріали [26]. Наші припущення підтверджуються його співпрацею з одеськими газетами та інтерв’ю із сербським королем Олександром, що було розміщене в одному з наступних номерів цього ж періодичного видання [27, с. 2]. Автор публікації дійшов до висновку, що майбутнє Сербії буде визначатися тим, “як корона, уряд і народ будуть діяти при новій конституції, як зможуть ці три фактори застосовувати до справжніх потреб країни, зазначені в конституції права та обов’язки” [25, с. 2]. Слід погодитися із думкою кореспондента, оскільки Конституція 1901 року фактично видавалася як змінена досить прогресивна Конституція 1888 року, яка у свій час зіткнулася із неготовністю сербського суспільства до західноєвропейської моделі державності й згодом була скасована.

Необхідно вказати на той факт, що одноосібне рішення Олександра Обреновича проголосити Конституцію Сербії викликало невдоволення сербської громадськості. “Киевская газета” повідомляла, що напередодні оприлюднення сербським королем основного закону держави радикальна партія розкололася з приводу запропонованих королем нововведень та відсутності їхнього схвалення Великою скупщиною. Група радикалів на чолі з Н. Пашичем підтримала відповідні зміни державного ладу, а інша – виступила категорично проти. Схвалення частиною радикальної партії та провладних напредняків позиції Олександра Обреновича стало приводом для введення нової Конституції. У газетних виданнях “Киевлянин” та “Киевская газета” відмічалось, що проголошенню Конституції передувало укладання союзу між частиною радикалів та напредняками, які раніше не могли дійти згоди щодо подальшого державного розвитку Сербської держави [28, с. 2].

Разом зі змінами державного ладу Олександр Обренович проголосив про прагнення поліпшити відносини з Російською імперією. “Народ не хоче швабів, серб насамперед слов’янин і бажає ним залишитися. Лише народний уряд може бути сильним у нашій країні, він повинен бути слов’янським і спиратися на Росію, як на символ і носія загальнослов’янського начала” [27, с. 2], – заявив король Сербії в інтерв’ю кореспонденту газети “Россия”

О.В.Амфітеатрову, котре було надруковане на сторінках “Одесского листка”. Сербські газети у своїх статтях підтримали проросійські настрої Олександра Обреновича [29, с. 2; 30, с. 2].

Зауважимо, що ситуація в Сербській державі на початку ХХ ст. загострювалася питанням престолонаслідування. Проголошення Конституції 1901 року не могло відвернути увагу сербської громадськості від проблем у королівській родині. Згідно з інформацією газетної преси України непопулярність дружини короля Олександра Драги серед сербів зростала [31, с. 2; 32, с. 2]. Особливе обурення викликала новина про її неспроможність народити спадкоємця Олександрю Обреновичу [33, с. 2]. “Киевская газета” повідомила, що король Сербії в одній із розмов з російським дипломатом заявив про можливість передачі сербського престолу чорногорському князю [34, с. 2]. Спеціальний кореспондент газети “Одесский листок” у Відні, котрий підписував свої статті псевдонімом “И.З-ичь”, розмірковував щодо позиції Австрії в питанні престолонаслідування в Сербії. Він уважав, що віденський уряд не допустить посилення Чорногорії в балканському регіоні та в разі потреби навіть підтримає іншу сербську династію Карагеоргієвичів [35, с. 2]. Такий розвиток подій був не на користь авторитету сербського короля.

Отже, київські та одеські газети на початку ХХ ст. стали важливим джерелом інформації про політичне життя Сербії для української громадськості. У цей період офіційна влада використовувала газети як інструмент впливу на свідомість їхніх читачів і поступово через публікації почала навіювати думку про можливість зайняття сербського престолу представником іншої сербської династії Карагеоргієвичів Петром, особа якого більше відповідала інтересам Російської імперії на Балканах. Державний переворот, здійснений Олександром Обреновичем у квітні 1901 року, проголосив нову Конституцію, яка, за оцінками журналістів, стала відступом на шляху до розбудови демократії. Окрім цього, у газетній періодиці активно обговорювалося питання відсутності спадкоємців престолу Сербії, що викликало невдоволення сербського суспільства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Павлюченко О.В. Україна в російсько-югослов'янських суспільних зв'язках (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / О.В. Павлюченко – К.: Наукова думка, 1992. – 208 с.
2. Данченко С.И. Развитие сербской государственности и Россия, 1878 – 1903 гг. / С.И. Данченко; Отв. редактор И.В. Чуркина; Рос. акад. наук, Ин-т славяноведения и балканистики, Науч. центр общеславян. исслед. – М.: ИСБ, 1996. – 421 с.
3. Вишняков Я.В. Идеология сербской военной элиты в контексте особенностей развития сербского государства в конце ХІХ – начале ХХ вв. / Я.В. Вишняков // Человек на Балканах. Власть и общество: опыт взаимодействия (конец ХІХ – начало ХХ в.): Сборник статей. – СПб.: Алетейя, 2009. – С.86 – 107.
4. Никифоров К.В. Парламентаризм в Сербии в ХХ веке / К.В. Никифоров // Славяноведение. – 2004. – №3. – С. 8 – 20.
5. Министерский кризис в Сербии / [Автор невідомий] // Киевлянин. – 1895. – 28 июня. – С.2.
6. Министерский кризис в Сербии / [Автор невідомий] // Одесские новости. – 1896. – 16 декабря. – С. 2.
7. Финансовые затруднения Сербии / [Автор невідомий] // Киевлянин. – 1895. – 1 мая. – С. 2.
8. Выборы в сербскую скупщину / [Автор невідомий] // Киевлянин. – 1898 – 1 июня. – С. 2.
9. Ниш [Телеграма] // Киевлянин. – 1895. – 21 марта. – С.3.
10. Белград [Телеграма] // Киевлянин. – 1898. – 14 августа. – С.3.
11. Покушение на жизнь Милана Обреновича / [Автор невідомий] // Киевлянин. – 1899. – 1 июля. – С.3.
12. Бракосочетание короля Александра / [Автор невідомий] // Киевлянин. – 1900. – 29 июля. – С.1.
13. Сербия [Повідомлення] // Киевлянин. – 1898. – 23 марта. – С.2.
14. Сербия [Повідомлення] // Одесские новости. – 1893. – 10 октября. – С.2.
15. Сербия [Повідомлення] // Одесские новости. – 1893. – 26 октября. – С.2.
16. Политическое обозрение. Сербия [Повідомлення] // Киевская газета. – 1901. – 28 января. – С. 3.
17. Политическое обозрение. Сербия [Повідомлення] // Киевская газета. – 1901. – 2 марта. – С. 4.
18. Политическое обозрение. Сербия [Повідомлення] // Киевская газета. – 1901. – 4 марта. – С. 3.
19. Политическое обозрение. Сербия [Повідомлення] // Киевская газета. – 1901. – 28 февраля. – С. 3.
20. Провозглашение новой конституции [Повідомлення] // Киевлянин. – 1901. – 7 апреля. – С. 2.
21. Белград [Телеграма] // Одесский листок. – 1901. – 7 апреля. – С.2.
22. Политическое обозрение. Сербия [Повідомлення] // Киевская газета. – 1901. – 11 апреля. – С. 2.
23. Устав Краљевине Србије из 1901. – Београд: Државна штампарија краљевине Србије, 1901. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://digital.nb.rs/direct/RA-ustav-1901>
24. Провозглашение новой конституции [Повідомлення] // Киевлянин. – 1901. – 10 апреля. – С. 2.
25. Н. Новая сербская конституция / [О.В.Амфітеатров] // Одесский листок. – 1901. – 10 апреля. – С. 2.

26. Масанов И.Ф. Словарь псевдонимов русских писателей, ученых и общественных деятелей: В 4 т. / Всесоюз. кн. палата; Подгот. к печати Ю. И. Масанов; Ред. Б.П.Козьмин. М.: Изд-воВсесоюз. кн. палаты, – Т. 2: Алфавитный указатель псевдонимов. Псевдонимы русского алфавита: К – П. – 1957. – 387 с.
27. [О.В.Амфітеатров] Беседа с сербским королем / [О.В.Амфітеатров] // Одесский листок. – 1901. – 26 апреля. – С.2.
28. Политическое обозрение. Сербия [Повідомлення] // Киевская газета. – 1901. – 2 мая. – С.2.
29. Белград [Телеграма] // Одесский листок. – 1901. – 21 апреля. – С.2.
30. Серб об Австрии [Повідомлення] // Одесский листок. – 1901. – 3 июня. – С.2.
31. Политическое обозрение. Сербия [Повідомлення] // Киевская газета. – 1901. – 28 февраля. – С.3.
32. Аресты в Сербии [Повідомлення] // Одесский листок. – 1901. – 14 мая. – С.2.
33. Заграничная жизнь. Белград [Повідомлення] // Киевская газета. – 1901. – 9 мая. – С.2.
34. Политическое обозрение. Сербия [Повідомлення] // Киевская газета. – 1901. – 24 мая. – С.2.
35. И.З-ичь. К вопросу о престолонаследовании в Сербии / [Автор невідомий] // Одесский листок. – 1901. – 19 мая. – С.2.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Чернік Світлана Дмитрівна – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри правознавства КДПУ ім. В.Винниченка.

Наукові інтереси: політична історія Сербії, періодичні видання України др. пол. XIX – поч. XX ст.

УДК 930 253/477.65"17"

АРХІВ КОША НОВОЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ І ЦЕНТРАЛЬНА УКРАЇНА

Сергій ШЕВЧЕНКО (Кіровоград)

Запорізький архів у фортеці св. Єлисавети. Помилкова передача "січових" документів з Єлисаветграда до Києва. Дослідження фонду Коша періоду Нової Сербії та єлисаветинського укріплення. Потенціал матеріалів доби козацтва для вивчення історії Центральної України.

Ключові слова: запорізький архів, січові документи, фонд Коша, козацтво, фортеця св. Єлисавети, Нова Сербія, Центральна Україна.

Запорожский архив в крепости св. Елисаветы. Ошибочная передача "сечевых" документов из Елисаветграда в Киев. Исследования фонда Коша периода Новой Сербии и елисаветинского укрепления. Потенциал материалов времён казачества для изучения истории Центральной Украины.

Ключевые слова: запорожский архив, сечевые документы, фонд Коша, казачество, крепость св. Елисаветы, Новая Сербия, Центральная Украина.

Zaporozhia archive in a fortress sv. Elisavety. Erroneous transmission of "sechevykh" documents from Elisavetgrad to Kiev. Researches of fund of Kosha of period of New Serbia and elisavetinskogo strengthening. Potential of materials of times of the cossacks for the study of history of Central Ukraine.

Keywords: Zaporozhia archive, sechevye documents, fund of Kosha, the cossacks, fortress sv. Elisavety, New Serbia, Central Ukraine.

Козацька доба є одним з найважливіших етапів державотворчого процесу в історії України. Це відображають документи її літопису. Одне з ключових місць займає архів Коша Нової Запорізької Січі. Він містить інформативні джерела з вітчизняної та зарубіжної минувшини, літопису міжнародних відносин. Документи представляють інтерес для вивчення історії регіонів. У даній статті прослідкуємо зв'язок долі архіву з Центральною Україною (межіріччя Синюхи й Дніпра, територія Кіровоградської області), окреслимо зміст його документів, пов'язаний з адміністративними одиницями, поселеннями, місцевостями цього краю. Важливими для розкриття проблеми є праці провідних істориків А. Скальковського [1], Н. Полонської-Василенко [2] [3], О. Апанович [4]. Головною джерельною базою постають січові документи, опубліковані в роки незалежної України [5] [6]. Залучено окремі справи Держархіву Кіровоградської області [7] [8].

1775 р. російські війська, вийшовши з-під стін фортеці св. Єлисавети, підступно захопили і зруйнували Січ. Частина документів архіву запорізької Військової канцелярії було відправлено до Петербурга. Загалом же конфіскований архів скасованого Запорізького Коша надійшов у розпорядження коменданта Новосіченського ретраншементу. Цей підрозділ свого часу був створений для спостереження російським військовим командуванням над Січчю. Тут вилучили документи за розпорядженням генерал-губернатора Новоросійського краю Г. Потьомкіна. Князь відібрав, зокрема, копію атестата на його звання "товариша запорозького куреня Куцівського",